

EOD – STARÝ TISK JAKO ELEKTRONICKÁ KNIHA NA OBJEDNÁVKU

Rostislav Krušínský

Abstrakt

Evropské knihovny vlastní miliony knih vydaných mezi lety 1500 a 1900. Vzhledem k jejich stáří a hodnotě jsou často dostupné jen uživatelům fyzicky přítomným v dané knihovně. Se službou EOD budou tyto skryté poklady zpřístupněny komukoli a kdekoli. Uživatelé mohou knihy objednávat prostřednictvím katalogů knihoven; knihovny pak požadovanou knihu digitalizují a poskytnou ji uživateli pomocí služby EOD. Takto digitalizované knihy budou zároveň včleněny do digitálních knihoven zúčastněných institucí a tak zpřístupňovány na internetu.

Klíčová slova

Elektronické knihy, eBooks on Demand, digitalizace, EOD, staré tisky, tisky 19. století.

V případě zájmu o staré tisky, tisky 19. století nebo tisky počátku 20. století jsou možnosti získání knihy dosti skrovné. Takto staré knihy se nedají jen tak koupit, neboť nabídka antikvariátů je velice omezená, navíc jde často o velmi cenné, a tudíž i drahé knihy. Meziknihovní výpůjční služby fungují skvěle, ale pouze v případě novějších knih. Staré tisky, ale i knihy starší sta let se obvykle knihovny zdráhají zapůjčit absenčně. Jedna varianta získání knihy je cesta do knihovny, což může být ovšem dosti složité, pakliže je „vaše“ kniha k dispozici na druhém konci republiky. Xerokopie se ze starých knih zpravidla také nedělají, zájemce si ovšem může koupit mikrofilm – k tomu je ale zapotřebí čtečka, a tou nedisponuje každý. Další z možností je počkat na projekty masové digitalizace, u které ale není jisté, kdy vlastně bude žádaný tisk digitalizován. Autenticita starého tisku je samozřejmě nenahraditelná, nicméně pokud pro účely zájemce postačuje nějaká forma kopie, nabízí se nová služba EOD.

EOD je zkratka názvu eBooks On Demand, tedy elektronické knihy na objednávku. Jedná se o službu, díky které si většínu knih může zájemce objednat digitalizovaných ve formě PDF souboru. To je v současnosti běžně rozšířený formát, s nímž lze pracovat prakticky na každém počítači. U mladších knih je

možné zakázku zpracovat s použitím technologie Optical Character Recognition (OCR), tedy optické rozpoznávání znaků, umožňující fulltextové vyhledávání a kopírování digitalizovaného textu. Služba EOD je orientována na tzv. volná díla, tedy knihy nechráněné autorským zákonem. Majetková autorská práva mají ve většině států platnost po dobu autorova života a 70 let po jeho smrti. Z toho plyne, že prostřednictvím služby EOD mohou být zpracovány veškeré staré tisky 16.-18. století, velká část tisků 19. století a také některá díla počátku 20. století.

Zpracování v rámci EOD znamená digitalizaci kompletní knihy, včetně vazby, přídeští a také všech nepotištěných stran. Výsledný produkt tedy zachycuje veškeré podrobnosti, včetně případných exlibris, rukopisných přípisů apod.

EOD vzniklo jako projekt Univerzitní knihovny v Innsbrucku (UIBK), který probíhal od října 2006 do června 2008 pod názvem „Digitisation on Demand“ (digitalizace na objednávku) a byl spolufinancován v rámci evropských programů eTEN.

Obr. 1: Logo programů eTen

Projektu se účastnilo 13 knihoven z 8 evropských zemí. Na pilotní projekt navázal projekt „eBooks on Demand – A European Library Network“ (Elektronické knihy na objednávku – evropská knihovni síť). Tento probíhá od 1. 5. 2009 do 30. 4. 2013 a je podpořen programem Evropské komise Kultura 2007–2013.

Obr. 2: Logo programu Kultura

Aktuálně je do projektu zapojeno 20 knihoven z 10 evropských zemí – konkrétně jde o zástupce Portugalska, Francie, Německa, Dánska, Rakouska, Slovinska, České republiky, Slovenska, Maďarska a Estonska. V plánu je síť rozšířit o další paměťové instituce – knihovny, muzea a archivy. Síť je řízena UIBK a uživatelské prostředí služby je jednotné pro všechny poskytovatele.

Vědecká knihovna v Olomouci spustila službu v únoru 2009. Jakákoli kniha v katalogu označená logem EOD je určena k objednání prostřednictvím popísané služby.

Obr. 3: Logo EOD

Po kliknutí na odkaz u loga EOD se uživateli-zákazníkovi otevře okno objednávkového systému s informacemi o knize a o službě EOD a ve čtyřech krocích je možné objednat elektronickou knihu.

V první fázi si zákazník přečte podmínky služby, možnosti platby a informace o knize, včetně ceny elektronické knihy.

The screenshot shows the EOD eBooks website interface. At the top left is the 'eod eBooks & more' logo, and at the top right is the circular logo of the 'Vědecká knihovna v Olomouci'. The main content area is titled 'Titul Vámi požadované knihy' and displays the book 'Platine de honestate voluptate et valitudine vel de obsoniis et arte coquinaria libri dece[m]' by Platina, Bartholomaeus., Venetis : Per Joannem de Cereto de Tridino alias Tacuinum., 1503. 178 s. Below the title, there is a section for 'PDF eBook' with a checkbox that is checked. A small image of a book is shown next to the text: 'Knihu naskenujeme a zpřístupníme ve formátu PDF, nezávislém na použité platformě a jednoduchém k použití. Pokud je to možné, původní vzhled knihy zkombinujeme s metodou OCR (automatické rozpoznání textu). Díky OCR pak lze vyhledávat v textu nebo text kopírovat.' The price is listed as 'CZK 1,099,00'. Below this, there is a section for 'Dostupné možnosti platby' with a 'Click&Buy' logo and a 'Pokračovat' button. On the right side, there is a 'Zákaznický servis' menu with links for 'EOD: Úvod', 'Platba a dodání', 'Podmínky služby', 'Stránky sítě', 'Často pokládané dotazy', and 'Kontakt'. At the bottom of the page, there is a footer with the 'eod eBooks' logo, the text 'spolufinancováno TEN', and the 'Tiráž' logo.

Obr. 4: První krok objednávky

Druhý krok objednávky umožní uživateli vybrat si způsob doručení, mimo standardní volby „stáhnout“ je zde také možnost CD-ROM (DVD-ROM), která samozřejmě zahrnuje zaslání poštou. V případě, že z katalogu knihovny není přímo vygenerovaná cena, má možnost požádat o kalkulaci ceny zakázky (odhad nákladů). Jak již bylo řečeno, výroba elektronické knihy zahrnuje digitalizaci kompletní knihy, což často nekoresponduje s údaji o stránkování v katalogu knihovny – ty také nezřídka chybí zcela.

1 Vaše kniha 2 **Volby objednávky** 3 Detaily zákazníka 4 Přehled Krok 2/4

Uprávněte laskavé detaily produktu CZK **1,090.00**

Platine de honestate voluptate et valitudine vel de obsoniis et arte coquinaria libri dece[m]
Platina, Bartholomaeus., Venetis : Per Joannem de Cereto de Tridino alias Tacuinum., 1503. 178 s.

PDF eBook:
Vyberte preferovaný typ doručení. Volba může mít vliv na celkovou cenu.*> Způsob doručení

Poznámka

Dostupné možnosti platby :

Pokračovat

Zákaznický servis

- EOD: Úvod
- Platba a dodání
- Podmínky služby
- Stránky sítě
- Často pokládané dotazy
- Kontakt

Vědecká knihovna v

Obr. 5: Druhý krok objednávky

Třetí krok – Detaily zákazníka – obsahuje nezbytné národné, včetně možnosti vyplnit odlišnou fakturační a doručovací adresu. Stejně tak je možné doplnit údaje o instituci, pro kterou bude objednávka realizována.

1	Vaše kniha	2	Volby objednávky	3	Detaily zákazníka	4	Přehled	Krok 3/4

► Niže se laskavě přihlašte nebo zadejte své osobní údaje	CZK 1,090,00

Platine de honestate voluptate et validudine vel de obsoniis et arte coquinaria libri dece[m]
 Platina, Bartholomaeus., Venetiis : Per Joannem de Cereto de Tridino alias Tacuinum., 1503. 178 s.

Pokud jste již zaregistrováni, zadejte prosím své zákaznické číslo a heslo zde.► Registrováni zákazník:

Zákaznické číslo

Heslo ➔ Jste již registrováni? Pak se laskavě přihlašte pomocí svého zákaznického čísla a hesla.►
[Zapomněli jste heslo?](#)

Oslovení ⌵

Zadejte laskavě své příjmení. Toto pole je povinné.► Příjmení ⌵

Jméno ⌵

Zadejte laskavě svou e-mailovou adresu. Jste-li členy nebo uživateli knihovny/univerzity, zadejte e-mailovou adresu této instituce (je-li k dispozici). To může být důvod pro poskytnutí slevy.► E-mail ⌵

Telefon ⌵

Adresa ⌵

PSČ / Vložte laskavě město. / ⌵

► Město

Stát ⌵

Odišná doručovací adresa

Odišná fakturační adresa

Instituce/oddělení

Zákaznický servis

- EOD: Úvod
- Platba a dodání
- Podmínky služby
- Stránky sítě
- Často pokládané dotazy
- Kontakt

Vědecká knihovna v Olomouci

Obr. 6: Třetí krok objednávky

Čtvrtý krok – Přehled – shrnuje detaily objednávky, tedy informace o knize jako takové, typu objednávky, o způsobu doručení, využití OCR a o zákazníkovi.

1 Vaše kniha
2 Volby objednávky
3 Detaily zákazníka
4 Přehled
Krok 4/4

Prosíme zkontrolujte/úpravte svou objednávku
CZK
1.090,00

Podrobnosti o knize:

Autoři:	Platina, Bartholomeaus,
Název:	Platine de honestate voluptate et validudine vel de obsonis et arte coquinaria libri dece[m]
Signatura:	50.981-50.982
Datum vydání:	1503
Počet stran:	178 s.

Podrobnosti o produktu

Typ objednávky	Přímá objednávka
Zvolený produkt	PDF eBook
Rozpoznání textu	Ano
Způsob doručení	Stáhnout
Odhadovaná dodací lhůta	days standard delivery time

Editovat

Detaily zákazníka

Oslovení	Pan
Příjmení	Crussinius
Jméno	Crescentius
Adresa	Banditenstrasse
PSČ Město	79368 / Hof
Stát	Česká Republika
E-mail	crussinius@paganus.cz

Editovat

Četl jsem [Podmínky](#) a souhlasím s nimi.

Odeslat objednávku

Zákaznický servis

- EOD: Úvod
- Platba a dodání
- Podmínky služby
- Stránky sítě
- Často pokládané dotazy
- Kontakt

Vědecká knihovna v Olomouci

spolufinancován
[Titíž](#)

Obr. 7: Čtvrtý krok objednávky

Po odsouhlasení podmínek a potvrzení objednávky je uživateli systémem odeslán informativní e-mail s odkazem na tzv. trasovací stránku, kde je možné sledovat stav objednávky.

124

eod eBooks & more

Číslo objednávky: VKOL09A000570 | Status: Zpracováváno | Datum objednávky: 06.09.2009 | Cena: 2270.00 (CZK)

Číslo objednávky	Status	Datum objednávky	Cena
VKOL09A000570	Zpracováváno	06.09.2009	2270.00 (CZK)

Detailní náhled pro

Číslo objednávky: VKOL09A000570
 Typ objednávky: Přímá objednávka
 Zvolený produkt: PDF eBook
 Objednáno v: Vědecká knihovna v Olomouci
 Název: Dvě verze starofrancouzské legendy o sv. Kateřině Alexandrijské
 Autoři: Jarník, Jan Urban,
 Počet stran: 414
 Provést OCR: Ne
 Způsob dodání: Stáhnout

Mé detaily
 110 00 Praha 1
 Česká Republika

Zákaznický servis

- EOD: Úvod
- Platba a dodání
- Podmínky služby
- Stránky sítě
- Často pokládané dotazy
- Kontakt

Obr. 8: Ukázka tzv. trasovací stránky

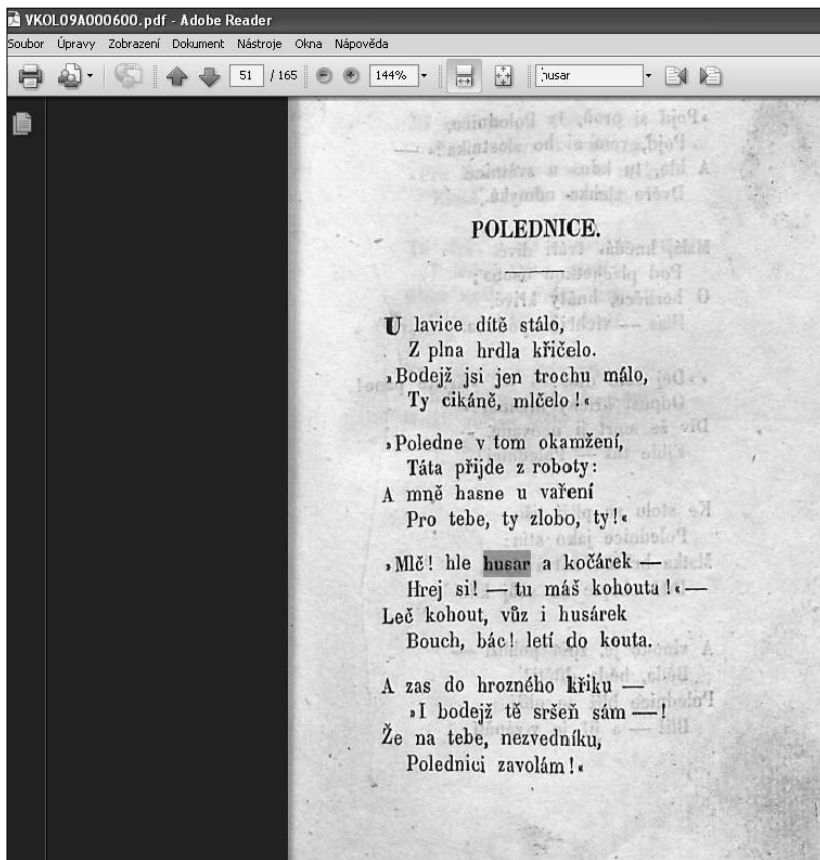
Zakázka je obvykle zpracována během 5 pracovních dní. To se samozřejmě může změnit oběma směry. Pokud je kniha snadno dostupná a není vytižena digitalizační pracoviště, je možné zakázku zpracovat i během 2 dnů. V opačném případě se může doba zpracování protáhnout až na 7 pracovních dní, ve výjimečných případech, například z důvodu převazby, může pochopitelně zpracování trvat i déle.

Samozřejmě se může stát, že bude zakázka odmítnuta. To zpravidla v případě, že je kniha fyzicky silně poškozena nebo její poškození hrozí. Další možnost zamítnutí je v případě, že není možné digitalizovat kompletní knihu – a tedy dodržet podmínky služby.

Systém po zpracování zakázky v knihovně informuje zákazníka o dokončení zakázky a vyzve jej ke zvolení typu platby. V případě zvolené platby prostřednictvím faktury je CD (DVD) zasláno bezprostředně po obdržení platby a zákazníkovi je rovněž zaslán e-mail s touto informací nebo mu je poslán odkaz

ke stažení elektronické knihy. U zvolené platby prostřednictvím platebního online systému Click&Buy získá zákazník elektronickou knihu prakticky okamžitě. I v době elektronických knih a internetu je ovšem možné zaplatit v hotovosti na místě.

Dva měsíce po realizaci zakázky je elektronická kniha zveřejněna v digitální knihovně EOD Vědecké knihovny v Olomouci a je volně k dispozici všem zájemcům.¹

Obr. 9: Ukázka elektronické knihy s použitím OCR

¹ <http://www.vkol.cz>.

Jak již bylo řečeno, uživatelské prostředí je stejné u všech poskytovatelů. Zájemci o službu si tedy mohou, po seznámení se s objednávacím systémem v jedné instituci, obdobně jednoduše objednat knihu ve všech institucích účastnících se projektu. Mimo patnácti zahraničních knihoven je možné využít služeb čtyř domácích institucí. Kromě Vědecké knihovny v Olomouci je to ještě Moravská zemská knihovna, Národní technická knihovna a Knihovna akademie věd. Jen katalogy těchto čtyř knihoven obsahují statisíce knih, které je možno zpracovat pomocí služby EOD.

Obr. 10: Loga knihoven ČR zapojených do projektu EOD

Síť EOD se bude rozšiřovat až do roku 2013. Zájemci o poskytování služby EOD by měli splňovat několik podmínek. Předně je to připojení k internetu. Dalším neméně důležitým faktorem je velké množství autorsky volných děl. Samozřejmostí je také knižní skener schopný dosáhnout kvality nejméně 300 dpi. Dále je zapotřebí elektronický katalog a personál k jeho nastavení. Stejně tak je nutné mít personál pro skenování a komunikaci se zákazníky.

V případě zájmu stačí, aby instituce kontaktovala koordinátora projektu (UIBK). Poté získá balíček s potřebnými dokumenty a přístup k testovacímu rozhraní, kde je možné simulovat celý proces objednávky a výroby elektronické knihy. Následným krokem je podepsání smlouvy a připojení se k síti EOD. Nakonec stačí jen upravit vlastní on-line katalog, nastavit ceník a čekat na objednávky.

Instituce, které se zapojí do sítě EOD, rozšíří své portfolio o novou službu, která je žádaná a perspektivní. Digitalizované knihy patří jim a mohou je přidat do své digitální knihovny. Zároveň získají přístup k aplikaci pro správu požadavků a komunikaci s uživatelem, vytváření a doručování elektronických knih a evidenci příjmů. V rámci sítě EOD získá zapojená instituce také propagační materiály, které může použít pro své potřeby. Síť EOD slouží také jako poradní skupina a poskytuje návody, standardy a doporučení pro pracovní postupy.

V současné době bylo digitalizováno již přes 3 200 knih, což představuje 840 000 stran. Služby EOD využilo přes 2 000 zákazníků z celého světa a oblíbenost a rozšíření služby pomalu narůstá. Do budoucna se počítá s rozšířením

služby o nadstavbu Print on Demand, tedy tisk na objednávku, který je již místy poskytován. Dále se např. plánuje vytvoření systému umožňujícího vyhledávat všechny knihy zpracované pomocí EOD. Vzhledem k akceleraci rozvoje internetu v posledních pěti letech se dá očekávat také rozšíření možností pro využití této služby.

Zdroje:

1. URL: <<http://books2ebooks.eu>> [cit. 2010-1-24].
2. GSTREIN, S.; MÜHLBERGER, G. User-driven content selection for digitisation - the eBooks on Demand Network. In *Cultural Heritage on line. Empowering users: an active role for user communities* [online]. Fondazione Rinascimento Digitale, c2009 [cit. 2010-02-20], s. 1-6. Dostupný z WWW: <<http://rinascimentodigitale.org/eventi/conference2009/proceedings-2009/grstein.pdf>>.
3. MÜHLBERGER, G.; GSTREIN, S. eBooks on Demand (EOD): a European digitization service. *IFLA Journal* [online]. 2009, vol. 35, no. 1 [cit. 2010-02-20], s. 35-43. Dostupný z WWW: <<http://archive.ifla.org/V/iflaj/IFLA-Journal-1-2009.pdf>>. ISSN 0340-0352. DOI: 10.1177/0340035208102034.
4. KAMRÁDKOVÁ, K. eBooks on Demand - digitalizace historického fondu NTK na objednávku. *Ikaros* [online]. 2010, roč. 14, č. 2 [cit. 2010-02-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/5966>>. URN-NBN: cz-ik5966. ISSN 1212-5075.